

BİLİM KAVRAMININ GELİŞİMİ VE GÜNÜMÜZ SOSYAL BİLİMLERİ ÜZERİNE

Cemile Zehra KÖROĞLU*Muhammet Ali KÖROĞLU**

Özet

Bilim, günümüzde en çok kullanılan ve en çok itibar edilen kavramlardan biridir. Modern yaşamın en güçlü referans noktası bilimdir. Bu kadar güçlü bir kavram olmasına rağmen bilimin üzerinde uzlaşmış bir tanımı bulunmamaktadır. Bilim, insanın kendisi, yaşadığı evren ve toplumla ilgili hakikate ulaşma çabası olarak hep var olmuştur. Bu açıdan bilim bütün toplumlarda var olan bir etkinliktir. Gerek tarihsel süreçteki bilim anlayışını gerekse modern bilimi toplumsal bağlamından ayırmak mümkün değildir. Modern bilim anlayışının gelişim serüveni incelendiğinde 16.yüzyılın dönüm noktası olduğu görülmektedir. Bu döneme kadar bilgi anlayışı neredeyse bütün toplumlarda ilahi bir kaynağa dayandırılmaktaydı. Yöntem olarak tümdengelim esastı. Aydınlanmadan sonra, akıl ve olgu ön plana çıktı ve bilmenin yöntemi olarak tümevarım geçerli kabul edildi. Sosyal bilimler ve doğa bilimleri birbirinden ayrıldı. Doğa bilimlerinin yöntemi Sosyal bilimlerde de aynen geçerli kabul edildi. Günümüzde ise gerek Batı gerekse İslam dünyasında sosyal bilimlerde farklı yaklaşımlar görülmekte ve sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılması ihtiyacı gündeme gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Bilim, Doğa Bilimleri, Sosyal Bilimler, Yöntem, Aydınlanma, Tümevarım, Tümdengelim.*

ABOUT THE DEVELOPMENT OF SCIENCE CONCEPT AND CURRENT SOCIAL SCIENCES

Abstract

Science is one of the most used and most esteemed concepts nowadays. The most powerful reference point of modern life is science. Although it's so powerful concept, there is no consensus on a definition of science. Science has always been there as an attempt to reach the truth about man himself, the universe and society where he lived. In this respect, science is an activity that exists in all societies. Both the scientific understanding of the historical process, as well as modern science is not possible to separate from their the social context. When the adventure of development of modern science understanding analyzed, 16th century seems to be the turning point. Until this period, knowledge understanding were based on a divine source almost in all societies. The deductive method was essential. After the Enlightenment, reason and phenomenon came into prominence and induction was accepted as a valid method of knowing. Social sciences and natural sciences were separated from each other. Methods of the Natural sciences were considered equally valid in the Social sciences. Today, different approaches are seen in the Social sciences both in the West and the Islamic world and the need for restructuring of the social sciences becomes a current issue.

KeyWords: *Science, Natural Sciences, Social Sciences, Method, Enlightenment, Induction, Deduction.*

---

*Yrd.Doç.Dr. , Uşak Üniversitesi,İ.İ.B.F, Sosyal Hizmetler Bölümü, UŞAK.
e-posta:cemile.koroglu@usak.edu.tr

**Yrd.Doç.Dr. , Uşak Üniversitesi,İ.İ.B.F, Sosyal Hizmetler Bölümü, UŞAK.
e-posta:muhammet.koroglu@usak.edu.tr

1. GİRİŞ

Bilim kavramı, insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen tarihin hiçbir döneminde günümüzde olduğu kadar popüler olmamıştır. Bugün bilim, gündelik ilişkilerdeki söylemlerden akademik tartışmalara kadar hemen her yerde kullanılan bir kavramdır. Bu yaygınlık, bilim ve bilimsellik kavramlarına atfedilen değerle ilgili bir durumdur. Bilimsellik, bir taraftan iktidar sağlama anlamında araçsallaştırılırken diğer taraftan hakikatin tek ölçüsü olarak dokunulmaz hale getirilmektedir. Açıklanan bir olgu ya da önerilen bir tezin bilimsel olduğunu ifade etmek, onun gerçekliğinden şüphe edilmemesini ima etmektedir. Bu durum, modern bilim anlayışının mutlak hakikati temsiliyle ilgili bir konudur. Ancak son zamanlarda modern bilimin hakikati temsiliyle ilgi şüpheler güçlenmektedir.

Bilmek, bir insan etkinliği olarak toplumsal bir bağlamda ortaya çıkar. Dolayısıyla, gerek bilgi, gerekse bilme yöntemi, ortaya çıktığı toplumun, gelenek, tarih, din, kültür vb. bağlamlarından ne kadar soyutlanabilir? Bilme nedir? Ne tür bilme biçimlerine bilimsellik atfedilir? Bu soruları çoğaltmak mümkündür. Ancak bu ve benzer soruların evrensel ve herkes tarafından kabul edilebilir, kesin cevapları bulunmamaktadır. Bununla beraber, bilgi ve bilimle ilgili kavramların nerdeyse her tarihsel dönemde ele alındığı ve tartışıldığı ifade edilebilir. Buna göre bilgi, insanlığın en köklü sorunlarından birisi olarak eski çağlarda din ve felsefe çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu analiz çoğunlukla bireysel olarak gerçekleştirilmiş ve bilgi, yalıtılmış bir suje ve obje ilişkisi olarak temellendirilmiştir (Aydın, 2010:11).Antik dönemin ilk düşünürleri, bilgiyi akli bir gerekçelendirme eylemi olarak görmüşlerdir. Buna göre bilgi, doğru inancın iletilmesi ve bilen kişinin inancının niye doğru olduğunun açıklamasıdır. Bilgi

(logos), hesabı verilebilen, gerekçelendirilebilen, açıklanabilen bir inanç olarak ele alınmaktadır (Cottigham,2003,22). Felsefe tarihinde bilginin imkânı, hakikat ve değeri ile ilgili tartışmalar çok uzun yıllar devam etmiştir. Objeye ve suje ilişkisinde daha fazla önem atfedilen yere göre bilgi teorileri oluşmuştur. Materyalizm, Realizm, İdealizm, Sensualizm vb. yaklaşımlar buna göre şekillenmiştir.

Modern dönem bilgi anlayışına ulaşıncaya kadarki dönemde, felsefeyle birlikte özellikle ele alınması gereken diğer bir sistem de din anlayışıdır. Gerek Batı medeniyetinde gerekse Doğu medeniyetinde insan akıl ve anlayışı üzerinde dinin etkisi kabul edilmektedir. Ancak, din - bilim, din – felsefe ilişkisinin nasıl anlaşıldığı ve bu anlayışın sonuçlarının neler olduğu konusu çok tartışılmış ve hala tartışılmaktadır. Bu tartışmalar düzleminde Doğu ve Batıyı birbirine indirgemek çoğunlukla tekrar edilen bir hata olmaktadır. Batı'nın Hıristiyan ortaçağı, din- bilim ilişkisi açısından, aforozlar, gytinler ve kilisenin karanlık yüzyılları olarak tanımlanırken aynı analiz, Doğu İslam medeniyeti için de genellenmektedir. Oysa tarihsel olarak aynı yüzyıllarda, Doğu İslam medeniyetinin, bilimin her alanında altın çağını yaşadığını görmek mümkündür. Bu anlamda, Endülüs'ten Buhara'ya kadar, çok geniş bir coğrafyada Tıp, Felsefe, Kelam, Hukuk, Matematik, Coğrafya, Fizik gibi pek çok bilim dalında evrensel simalardan bahsedilebilir. Bu süreçte İslam dünyası açısından din- bilim ilişkisi hiçbir zaman sorunsallaştırılmamıştır. İslam dünyasında hayat bir bütün olarak tevhid ekseninde ele alınmaktadır. Bu anlayışla, bilimsel alanlar

arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin faaliyet gösterildiği ve insan, hayat, evren ve bunların varlık öncesi ve sonrasıyla ilgili düşünceler üretildiği görülmektedir. Bu bilimsel alanlardaki çabalar, dini ve insani motivasyonlarla gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede, İslam toplumları için Kur'an'ın düşünme, tefekkür, sorgulama ve evrenden hareketle hakikate ulaşmayı emreden birçok ayeti her alanda araştırma yapmanın zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca İslam'da bilimin insani rütbelerin en üstünü olduğunun ifade edilmesi bilimin bir değer olarak ibadet bilinciyle yapılan bir faaliyet olarak ele alınmasını gerektirmiştir. Böylece İslam dünyası, Antik düşünceyle modern Batı dünyası arasında köprü olabilmektedir.

Kısacası insanın hakikate ulaşma çabasının tarihi olarak, bilim tarihi, felsefe, sosyoloji ve ilahiyatla çok yakından ilişkilidir. İlk sorgulama, akli kullanma, kavramsal düşünce üretme anlamında ortaya çıkan entelektüel etkinlik felsefedir. Bunun yanı sıra din, en köklü toplumsal kurumlardan biri olarak, felsefe ve bütün bilme etkinliklerini etkiler. Kendi içerisinde ve kendi rasyonelitesine bağlı bir literatür yaratır. Tüm bunların gerçekleştiği toplumsal bağlam ise bilgi sosyolojisi perspektifini oluşturur. Bu nedenle, insanlığın bilim yolculuğu, bu üç perspektifle analiz edilmelidir. Bu açıdan, İslam Dünyası ve Batı etkileşimi, felsefenin gelişimi, bilginin yaratıldığı toplumsal bağlam ve din – bilim ilişkisi önemlidir.

2.MODERN BİLİMİN DOĞUŞUNDA DİN -BİLİM DİKOTOMİSİ

Batı Ortaçağı din- bilim ilişkisi açısından, gerilimden daha çok bir iktidar savaşının bütün şiddetiyle yaşandığı yüzyılları ifade etmektedir. Politik, ideolojik ve sınıfsal bir iktidarın meşrulaştırma aracı olarak din,

hakikatin tek ölçüsü durumundadır. Akıl ve doğanın işleyiş kuralları farklı şeyler söylese de Tanrıyı temsil ettiğini iddia eden kilisenin resmi söylemi hakikatin yegâne ölçüsüdür. Çünkü bu hakikatin gücü eşyanın doğasından gelmektedir. Papa'nın yetkisi, Tanrı'dan transfer edilmiş bir yetki olarak bağımsız bir gerçekliği temsil etmektedir (Trigg, 2004:7). Ortaçağ'da gündeme gelen bütün insan ve evren çözümlenmeleri bu bakış açısından bağımsız olarak ortaya konmuş değildir. Copernicus, Galileo, Kepler ve Newton'u da bu kavramlardan bağımsız olarak anlamak mümkün değildir. (Koyre,2000:108). Bu anlayışta insan, Tanrı'nın ölçülü bir şekilde yarattığı sonlu ve hiyerarşik bir dünyada, doğalla tanrısal arasında bir aracıdır. İnsan bilgisine sunulmuş bu dünya düzeni, her şeyden önce Tanrı'nın insana seslendiği simgesel bir düzendir. Dünya insanın çözümüne açık bir kitaptır. Bu düşünce evreni, insan ve dünyanın maddi ve manevi olmak üzere iki yönünü içeren organik bir bütünü simgesel ifadesidir. İnsan, bu anlayışta, görünen ve görünmeyen, madde ve ruh arasında aracıdır ve her iki dünya onda birleşmektedir. Her varlığın temelini, kendi gerçekliğinin ötesinde, asıl gerçeklik hiyerarşisi içinde anladığı bir kültür söz konusudur (Jeanniere,2000:97,98). Bu anlayışa göre, Tanrı'nın idare ettiği dünya kitabı, insan ve evren aynı zamanda O'nun iktidar ve ihtişamının göstergesidir. Gözlem ve deneye dayalı ilk çalışmaların kozmolojiyle ilgili olması tesadüf değildir. Üniversite kavramının arkeolojisi de bizi bu dönemlere götürebilir. Gök bilimleriyle ilgili ilk çalışmaların her ne kadar Kilise'nin öğretilerine ters sonuçlar doğursa da Kilise'nin bilgi ve desteğiyle gerçekleştirildiği ifade edilmelidir.

Modern bilimi, iktidar ve meşruiyet açısından değerlendirirken, Hıristiyan Ortaçağ'ın iktidar ilişkilerindeki etkilerden tam olarak soyutlamak mümkün değildir. Bu yönden, günümüzde birçok düşünür,

bilim kavramına daha şüpheli yaklaşmaktadır. Foucault, bu iktidar ilişkisini İbrani kültüründen Hıristiyanlığa geçen, Çoban Tanrı anlayışının eleştirel analizi çerçevesinde, Ortaçağ'dan günümüz Batı kültürüne kadar sürdürür. Çoban Tanrı, din adamı rolünün gerektirdiği sorumluluk, iktidarı altındaki toplumun itaati ve bilgisi, vicdan ve itiraf geleneği gibi noktalardan hareketle günümüz bilgi sistemlerinin yarattığı epistemik iktidarı eleştirir (Foucault,2011:37,40). Günümüz biliminin anlam ve değerinin anlaşılması açısından, bu bilim anlayışının ortaya çıktığı toplumsal ve tarihsel süreçlerin analizi çok önemlidir. Bilim, insan tarafından geliştirilmiş olan düşüncenin birçok biçimlerinden birisidir ve en iyisi olmak zorunda değildir. Bu nedenle onu yaratan kültürden bağımsız olarak değerlendirilemez (Feyerabend, 1999:20). Hatta bilim, sanattan daha fazla bir kültürel insan etkinliği değildir. Bilim, var olan her şeyin bize kendisini sunduğu ve aslında tayin edici olan bir yoldur (Heidegger, 1998: 14). Dolayısıyla bilimi, bilim olmayandan ayırmak için kullanılan ölçütler günden güne değiştiği gibi bilimin taşıdığı anlam ve değer de toplum ve uygarlıklara göre değişmektedir. Çünkü bilim de ancak uygarlığın bütünlüğü içinde anlam kazanan bir bilgi kategorisidir. Bu bilgi kategorisinin sahip olduğu otorite, onun içeriğinden ziyade bütünlükle olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden çağdaş dünyayı çevreleyen en gözde bilgilenme yolu ve modern insanın her şeyden çok güvendiği bilgi türü olan bilimin sorgulanması, o bilimin içinde yaşadığı uygarlığın sorgulanmasına girişmeden yapılamaz. Hiçbir uygarlık da o uygarlığın içinde kalınarak toptan sorgulanamaz. Çünkü uygarlık, onu sorgulama yönteminizden kavramsal şemalarınıza ve hatta tüm bilişsel ve anlamsal kategorilerinize kadar

belirleyicidir (Demir, 2000:9). Bu açıdan hiçbir bilim, değer yargularından mutlak biçimde arınmış değildir ve hiçbir bilim, temel değerini onu reddeden kişiye ispatlayamaz (Weber, 2000: 233). Bu nedenle, modern bilimi tartışmadan önce onun ortaya çıkışında hayati rol oynayan Reform hareketi ve Aydınlanma süreci gibi iki önemli toplumsal ve tarihsel süreci de kısaca ele almak önemlidir. Çünkü Ortaçağ din -bilim ilişkisi ve toplumsal yapısı üzerinden gerçekleşen süreçler modern bilimin belirleyicisi olmuştur.

3.REFORM VE AYDINLANMA SÜREÇLERİ

Aydınlanma süreci, Batı'nın kendi geçmişiyle bağlarını yeniden kurup, dinin toplumsal ve kurumsal yapısının dönüştüğü bir dönemden sonra ortaya çıkar. 15. yüzyılda başlayan bu değişim ve dönüşüm süreçleri, toplumsal, entelektüel, sanatsal ve dinsel yapıları içerir. Batı, özellikle Doğu İslam entelektüel birikimi aracılığıyla, Antik dönem düşünce dünyasını yeniden keşfeder. Bu süreçte, Endülüs medeniyetinin önemli rolü olduğu bilinmektedir. Doğu İslam dünyasında 832'de Abbasiler döneminde kurulan Beyt'ül Hikme akademisinde, Hint, Yunan ve Fars medeniyetine ait bütün entelektüel birikimin tercüme edilip yorumlandığı canlı bir bilimsel hayat oluşmuştu. 13. yüzyıla kadar devam eden bu entelektüel canlılık, Doğu İslam medeniyetinin altın çağı olarak kabul edilir. Bu dönem, her bilim dalını içeren ve Müslümanlar yoğunlukta olmak üzere birçok farklı etnik ve kültürel geleneğe sahip bilim insanlarının katkılarıyla çok zengin bir medeniyet dünyası yaratır. Farklı din, kültür ve geleneklerin katılımıyla yaratılan, geliştirilen bu eklektik entelektüel birikim çeşitli yollarla Batı'yı etkiler. Hatta din ve dinî itikatlar konusunda bile bu etkileşim gerçekleşir.

Rönesans ve Reform sürecini, tamamen Doğu İslam entelektüel etkileşime bağlamak redüktivist bir yaklaşım olabilir. Ancak hiç etkisinin olmadığı ve etkileşimin sadece Antik dönem düşünce birikimiyle oluştuğunu iddia etmek mümkün değildir. 13 ve 15. yüzyıllarda Batı'nın Farabi, İbn-i Rüşd gibi İslam düşünürleri olmaksızın, Eflatun, Sokrat gibi Antik düşünürlerle bağ kurması mümkün değildir. Bu açıdan, modern bilimi değerlendirirken, bilim, sadece Batı'da doğan ve hep orada var olan bir bilme şekli olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü Tıptan Matematik ve Astronomi'ye, Felsefe'den Sosyoloji'ye kadar bilimin her alanında bir etkileşim söz konusudur. Hatta önemli çağdaş sosyal bilim yaklaşımlarından biri olan Yapı Söküm yaklaşımının temsilcisi Derrida ile İbn-i Arabi arasında bile paralellikler ve etkileşimlerin varlığı ifade edilmektedir (Almod, 2012). Ancak sonuçlarının kapsamlılığı açısından bu etkileşimin özellikle kimya, fizik ve matematik alanlarında yoğunlaştığı ifade edilebilir (Yıldırım, 2015:68,69).

Modern bilim anlayışının temelleri irdelenmeye devam edildiğinde 15.yüzyıl ve sonrasında belirleyici olduğu görülmektedir. Rönesans'la birlikte artık insan, doğa, din ve topluma skolâstik gelenek dışında bir gözle bakma imkânı bulur. İnsan ve doğanın araştırılmasına gereksinim duyulur. Ortaçağ'ın sonunda ise en büyük bilimsel kişiliklerden birisi olan Copernicus ortaya çıkar. Copernicus kozmolojisi, Rönesans'ın belli başlı itici güçlerinden birisi olarak, bilim ile Kilise ve Kilisenin dünyevi iktidarı arasındaki zorlu mücadelenin kaynağı olur. O'nun çalışmaları, Bruno, Galileo, Descartes, Newton, Voltaire gibi önemli simaların bilimsel ve felsefi görüşlerini etkiler. Aynı yoldan giden, Galileo'nun çalışmaları hem Rönesans teknolojisine damgasını vuru

hem de modern bilimin başlangıcını oluşturur. Onunla birlikte düşünce tarihinde üç önemli fikir ortaya çıkar. Öncelikle doğanın kesin yasalarla işleyen olgularla dolu olduğu anlaşılır. Bunun yanı sıra astronominin gösterdiği gibi devasa boyutlardaki mekanizmalar bile sıradan nesnelere hareketlerinden çıkarılan yasalarla yorumlanabilir. Son olarak evrenin hakikatleri, matematiksel olarak ifade edilebildiğine göre aynen Geometri gibi Matematik de aklın ideal modelini oluşturmaktadır (Fort, 2004: 25).

Galileo'nun öldüğü yıl doğan Newton, bilimsel devrimi tamamlayan bilim adamıdır. 17.yüzyıl biliminin başarılarını taçlandıran Newtoncu fizik, 20.yüzyıla kadarki birçok bilimsel düşüncenin temelini oluşturan matematiksel dünya teorisine tutarlılık kazandırır (Capra, 2014: 73). Evren ve matematik ilişkisinden hareketle, mekanik tabiat kavramına ulaşılır. Bu kavram, tabiatın belli yasalara göre işleyen mekanik bir mekanizma ya da makine olduğu imgesine dayanmaktadır. Buna göre tabiat, bütünüyle maddeden ibarettir ve maddenin zaman ve mekândaki hareketleri güç yasalarınca belirlenmektedir. Bu hareket ve yasalar bilindikçe tabiatı da bilmek, tabiatın gizlerini çözmek mümkündür (Çiğdem,2003: 60). Sorun, bilme işleminin nasıl ve hangi araçla gerçekleştirileceğidir. Bu da bilimsel yöntemle ilgili tartışmaları getirir. Doğa bilimlerinde ulaşılan kesin sonuçlar, insani ve kültürel bilimlerde de beklenir. Doğa ve sosyal bilim ayrımı söz konusu değildir. Dolayısıyla doğa bilimleri geliştikçe sosyal bilimleri yöntem açısından belirlemeye başlar. Gerçekten doğru bilgiye ulaştırılan yöntem nedir ve ne kadar genellenebilir?Yöntem sorusuna cevap, aslında Bacon'dan gelir. Bilimin yöntemi, 17. yüzyılın başlarında Francis Bacon tarafından açıklanır. Buna göre bilimin amacı, insanın yeryüzündeki kaderini

düzeltilmektedir. O'na göre bu amaca, olgular ile organize edilmiş gözlemler toplanarak ve onlardan teoriler türetilerek ulaşılabilecektir. Dolayısıyla bilim olgulardan hareket etmek zorundadır. O günden bu yana Bacon'un teorisi bazı kişilerce değişikliğe uğratarak geliştirilmiş olmakla beraber temelde aynıdır (Chalmers,1997:25).Bu yaklaşımla meşru bilgi olması gerekene göre değil olana göre tanımlanmaya başlar. Öte dünyayı esas alan Hıristiyan öğretisi yerine, şimdi, burada olanın bilgisi değer kazanır. Bunun sonucu olarak, esasta naslardan sonuç çıkarma uğraşı olan tımdengelim yerini, somut olguların gözleminden sonuçlar çıkarmaya imkân veren tümevarıma bırakır (Demir,2000: 29).Böylece bilim, doğanın hakikatlerini keşfetmeye yarayan matematiksel bir araç olarak algılanır. Evrendeki her şey, en karmaşık görülen sistemler bile matematiksel olarak tasnif ve ifade edilebilir. Amaç, Tanrı'nın başlangıçta eksiksiz olarak yarattığı evrenin bilgisine sahip olmaktır. İnsan, bu bilgiyi elde etme konusunda yeterlidir. Bu çalışmalar, Kilise ve Hıristiyanlık öğretilerini geçersiz kılmak için yapılmış değildir. Ancak doğal olarak süreç bu yönde ilerler. Bundan sonra tümevarım ve ona dayalı deneysel bilgi, Kilise ve onun bilgi anlayışına karşı en güçlü silahlardan biri olarak kullanılır. Aslında yaşanan kavga, bilim adamları sınıfı ile Kilise ve din adamları arasında gerçekleşen bir kavga değildir. Aksine Batı'nın yıkılan feodal sistemi üzerinden burjuva sınıfı doğar. Burjuva sınıfsal iktidarı için Kilise başta olmak üzere aristokrasi ve bürokrasiyle savaşmak zorundadır. Bu süreçte entelektüel camiayı yanına alarak onların ürettiği her şeyi metaya dönüştürür.

Bilimsel zihniyetin gelişmesi ve yeni fikirlerin yayılması açısından 17.yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da ortaya çıkan salon ve kahvehaneler hayati rol

oynar. 18.yüzyılın bütün bilim adamı ve entelektüelleri, eserlerini öncelikle buralarda sunarlar. Sonra bu eserler alınıp satılan bir meta olarak dolaşıma sokulur. Bu süreç sonucunda bilim adamları ve burjuva kazanır. Buna bağlı olarak Kilise, hem iktidar hem de entelektüel olarak bir dizi reform yaşamak zorunda kalır. Kilisenin konumu, yaşanan reformasyona bağlı olarak dönüşür. Kilise tarafından temsil edilen Tanrısal otoriteye olan bağlılık, özel bir meseleye dönüşür. Din özgürlüğü denilen olay, tarihsel olarak ilk kez özel özerklik alanını yaratır. Bu süreç sonunda Kilise, varlığını sadece herhangi bir kamu hukuku kurumu olarak sürdürmek zorunda kalır (Habermas, 2002:71,101,103). Böylece modern bilimin en temel özelliklerinden birisi olan "sekülerlik" ortaya çıkar.

Din, insanların vicdanlarında, pazar ayinlerinde var olabilir ancak insan ve evrenle ilgili entelektüel üretimde bulunmak, artık Kilise - bilim savaşını, bilimin kazanmasından sonra mümkün değildir. Din, özel alanda anlamlı olabilir, hayata değer katabilir ancak bu sınırlar içerisinde kalmalıdır. Bu katı ayırım nedeniyle bugün bile, dini bir doğru, kamusal alanda savunulamaz. Bir düşünce, kamusal alanda savunulacaksa seküler bir yolla gerekçelendirilmek zorundadır. Örneğin din öyle istiyor diye kürtaç yasağını savunmak, modern sosyal bilim seküler mantığı açısından mümkün değildir. Eğer böyle bir düşünce kamusal alanda savunulacaksa, insan hakkı, yaşam hakkı vb. seküler evrensel momentlerden hareket edilmelidir. Kuşkusuz modern bilimin tek özelliği sekülerliği değildir. Asıl Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra gelen Aydınlanma dönemi, modern bilime karakterini kazandırır. Dinin, anlama ve bilme aracı olarak değerini yitirmesiyle akıl devreye girer. Bu nedenle Batı tarihi açısından 18.yüzyıl bir aydınlanma ve akıl çağı olarak adlandırılır.

Akıl, Aydınlanma felsefesinin anlaşılabilmesi için anahtar bir kavramdır. Şeyleri ve olguları analiz eden akıl, artık ontolojik bir kategori değil, işlevsel bir öznedir. Akla dayalı bir toplumsal örgütlenmeyle, bireyler, sahip olduklarından daha iyi bir hayat için ne yapılması gerektiğine karar verebilirler. Akıl, bu yönüyle beşeridir ve din, metafizik, gelenek gibi Aydınlanma'nın hurafe olarak nitelediği her şeyin karşısındadır (Çiğdem, 1997:21). Akıl, insanın kendi kaderini tayin etmede başvurduğu, evrensel, mutlak ve yanılmaz bir kategoridir. Akıl, tüm özne, ulus, gelenek ve kültürlerden bağımsız olarak, her yerde bir ve aynıdır. Din, ahlak, gelenek ve kültürel kodların değişimine karşın akıl, sabit ve kalıcı olan bir öze sahiptir(Cassier, 2000:39). Dolayısıyla, aklın düzeniyle var olan toplumsal kurumların rasyonel eleştirisi mümkün olabilir. Akılla insanlar, bütün sorunlarından kurtulabilir, sonsuz bir barış ve eksiksiz bir topluma ulaşabilirler. Akıl, tabiat ve ilerleme arasındaki ilişki, aklın varlığı nedeniyle, kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir ilişkidir (Çiğdem,2003: 37).Dolayısıyla Aydınlanma projesi, insan ve toplum gerçekliğinin, rasyonel akıl yürütme ve bilimle kavranarak hipotetik bir düzlemde yeniden kurulabileceğini varsayar. İnsan ve toplumla ilgili gerçeklik, tek ve evrensel olarak kabul edilir. Hume, Locke, Hobbes, Rousseau gibi düşünürler, bu saiklerle hareket ederek toplumsal analizler gerçekleştirmişlerdir. Aydınlanma'nın diğer önemli bir özelliği de düz tarihsel bir ilerleme çizgisine yönelik inançtır. İnsanın sürekli olarak ilerlemesini sağlayan araç ise akıl ve bilimdir. Bilim, dinamik bir süreç olduğu için insan, her gün bilgi birikimine yeni bilgiler katmaktadır. İnsan, bilim ve akıl yürütme çerçevesinde toplumu yeniden kurduğu için sürekli bir ilerleme içerisinde (Şaylan, 2009:134,135). Aydınlanma süreciyle birlikte yeniden

keşfedilen, din, gelenek, kültür vb. bütün bağlamlarından izole edilerek hakikatin tek ölçütü konumuna getirilen akıl, modern anlamda özneyi yaratır. Aydınlanmış bir birey, kendisi ve yaşadığı toplumla ilgili rasyonel karar verebilen, devletle ilişkisini bu yolla vatandaşlık sözleşmesiyle kuran, din, gelenek gibi hurafelerden kurtulmuş, hayatını bilime göre yaşayan evrensel bir aktör olarak tasarılanır. Akıl dışındaki insan ve dünyayı anlama araçları geçerliliğini kaybeder.

Dünyanın rasyonalizasyonu sadece bilimle sınırlı değildir. Bu süreç, dini de aynı doğrultuda dönüştürmektedir. Dünyanın büyüsunü kaybetmesi, onu salt olgular düzlemine indirerek, bütün dinî, insanî, etik ve ideal anlamlardan soyutlar. Böylece insan, kendini, Tanrı'nın kusursuz yarattığı, anlamlı bir kozmoz değil, yayından çıkmış bir kaosun karşısında bulur. Bilime düşen de bu kaosu uygun araçlarla analiz etmektir (Çiğdem, 1997:40,42). Bu anlayıştan, modern bilimin diğer önemli bir özelliği olan rasyonellik ilkesi ortaya çıkar. Bilim, her şeyden önce aklın ürünüdür. Bilim adamı, metafizik tüm bağlarından kurtulmuş, gözlenebilir olgulardan hareket ederek, deneysel yöntemlerle evrensel bilgi üreten kişi olmaktadır. Ayrıca, bilim adamının, nedensellik ilkesine bağlı ve objektif olması esastır.

Nedensellik ve objektiflik, mekanik evren tasarımının doğal bir sonucudur. Buna göre evren, kendi yasaları çerçevesinde saat gibi işleyen bir makine olup, enerjisi bitene kadar bu şekilde çalışacaktır. Böyle bir evrende, parçalar arasındaki nedensellik ilişkisi keşfedilebilirse bu ilişkinin sonuçlarını açıklamak mümkün olabilir. Bilgi, akıl yoluyla, deney ve gözlemle elde edilebilir. Bu süreçte, gözlenen olgu ile gözlem ve deneyi yapan bilim adamı, kesin sınırlarla birbirinden ayrılmalıdır(Yıldırım, Şimşek, 2000:3,4). Yani gerçeklik tek başına ve insan zihninden bağımsız olarak vardır.

Yine geçeklik bu haliyle bilinebilir (Fay,2001:275). Bunun için bilim adamının kendisini insan olarak var eden bütün kültürel değer ve kabullerinden sıyrılması yeterlidir.

Genel olarak, Aydınlanma çağının epistemolojik tartışmalarının iki noktada yoğunlaştığı görülmektedir. Öncelikle bilginin kaynağının ne olduğu tartışması önem taşımaktadır. Diğer tartışma noktası ise bilginin içeriği ve elde edilmiş yöntemi üzerinedir. Bilginin kaynağı üzerine yapılan tartışmaların iki felsefi yaklaşım ürettiği görülmektedir. Bilginin kaynağı olarak, insan aklı ve kapasitesini öne çıkaran yaklaşım, genelde İdealist olarak değerlendirilir. Bilginin, öznesi ve kaynağının, aklın dışında, nesnel bir evren olduğunu öngören bilim felsefesi yaklaşımı da Realizm olarak adlandırılmaktadır. Realizm içerisinde de farklı yaklaşımlar söz konusudur. Aynı zamanda bilginin içeriği ve yöntemiyle ilgili yaklaşımlar da iki kategoride değerlendirilebilir. Buna göre rasyonalist felsefe, bilgi edinme yöntemi olarak aklı yani tündengeli esas almaktadır. Buna karşılık ampirik gelenek ise insan aklının içeriği olmadığını, dünyaya ait bilgilerin ancak dış dünyanın gözlem ve deneyiyle mümkün olabileceğini öngörmektedir. Ancak her iki akım için de metafizikten arındırılmış akıl ortak çıkış noktasıdır. Rasyonalist yaklaşım, Descartes ile gelişirken Ampirik yaklaşım, Locke, Bacon, Hobbes gibi düşünürlerle modern döneme taşınır (Şaylan, 2009:210,211). Aydınlanma çağının bilim felsefesine dair bu tür tartışmaların daha sonra modern dönem, hatta günümüz bilim anlayışına zemin hazırladığı söylenebilir. Bugün büyük oranda geçerliliğini sürdüren Pozitivizm bunlardan biridir. Akıl, gözlem, deney, gerçekliğin biricikliği, objektiflik, niceliksel yöntemler buna göre şekillenir.

Pozitivizm, en uç noktasına Viyana çevresi pozitivistlerince ulaştırılır. Buna göre bilgi, bilimsel olan ve olmayan olarak kategorize edilebilir. Bilimsel bilgi, sadece olgu dünyası ile sınırlıdır (Demir,2000: 31). Yani objektif bilim adamının, somut olgulardan hareketle, deney ve gözlem yoluyla elde ettiği bilgi dışında, bilimsel bilgi yoktur. Böylece bir kez daha din, gelenek, kültür, sanat, estetik, vb. deneysel ve nedensel açıklanması mümkün olmayan bilgi kategorileri bilim dışına itilmiş olur. Bu anlayış, mekanik evreni açıklamak ve doğanın işleyiş kurallarını keşfetmek amacıyla yola çıktığı için doğayı keşfedip hâkimiyeti altına aldıkça, insanı ve insanla ilgili bütün bilgi türlerini kontrol altına alır.

Bu kontrol arzusu, modern yaşamı, bilim temeline oturmaktadır. Modern insan, gerek geçimini sağlamada, gerekse hayatını kolaylaştıran araçlar ve eğlence gereksinimlerini karşılamada bilimsel buluş ve keşiflere bağımlıdır (Russel, 2000:31). Bu nedenle, günümüzde pek çok insanın, bilim kelimesini duyduğunda ilk aklına gelen şey, laboratuvar, test tüpleri, bilgisayarlar, uzay roketleri ve beyaz önlük içindeki bilim adamlarıdır. Aydınlanma döneminden itibaren tartışılan bilimler aslında doğa bilimleridir ve maddi dünyayla ilgilidirler. Bu bilimler, yeni teknolojinin temeli olduğu için, insanlar, bilimden öncelikle doğa bilimlerini anlar (Neuman, 2013:10). Çünkü bu bilimler, insanın somut gereksinimlerine ait teknolojiye dönüşmektedir. Buna karşılık, din, sanat, Sosyoloji, Psikoloji, Antropoloji, Siyaset gibi insani disiplinler daha az bilimsel görülmektedir. İnceleme konusu insan ve toplumla ilgiliyse bunun incelenmesi herhangi bir nesnenin laboratuvarında incelenmesi kadar kolay ve mümkün değildir. Bu açıdan Aydınlanmaya dayalı pozitivist anlayış için bilim, somut doğa bilgisidir.

Bilimdeki diğer disiplinleşme süreçlerinin 19.yüzyılın ürünü olduğu söylenebilir. Buradaki büyük ayrışmanın, sosyal bilimler ve doğa bilimleri çerçevesinde gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca bu iki büyük kategori içerisinde de aşırı bir uzmanlaşma ve disiplinleşme söz konusudur. Sosyal bilim, kendini bilinçli olarak, vahiy yoluyla çıkarılmış ya da akılla çıkarılmış doğrulardan öte doğruları aramak olarak tanımlandığı için, onu insan bilgeliğinin uzak ve çoğu zaman kadir bilmez bir mirasçısı olarak görmek gerekir. Bu açıdan, sosyal bilim tanımlaması, modern dünyaya ait bir girişimdir. Esasen Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışına kadar sosyal bilim, doğa bilimi, insan bilimi, tabiat bilimi gibi kavramlaştırmalara rastlanmaz. Sosyal bilim, kökleri on altıncı yüzyıldan beri tam olgunluğa erişen, kuruluşunda onunda kendine düşeni yaptığı ve parçası olduğu modern dünyada, gerçeklik hakkında, bir biçimde ampirik olarak doğrulanmış sistemli, dünyevi bilgi üretme çabası olarak ortaya çıkar (Gulbenkian Komisyonu, 2003:12).Bu açıdan Alman düşünce geleneğinin özel bir önemi vardır. Çünkü ilk kez, Dilthey, Rickert, Kant, Hegel gibi birçok düşünürün bilime yaklaşımında doğal bilimlerle kültür bilimleri ayrımı söz konusudur. Alman idealizminde de vurgu, kültür bilimlerindedir. Bu çerçevede, sosyal bilimler doğa bilimlerinden ayrıldıktan sonra sosyal bilimlerin bilme şeklinin nasıl olacağı ile ilgili tartışmalar yoğunlaşır. Ancak bu tartışmalarda Aydınlanma düşüncesinin bariz bir damgası söz konusudur.

Aydınlanmacı yaklaşımın sosyal bilimlerde üzerinde çok önemli iki etkisi söz konusudur. Öncelikle Aydınlanmanın bilgisi, insan düşüncesini, tarihsel ve kültürel unsurların belirsizliğinden temizleyerek saf hakikate ulaşma

arzusunda olmuştur. Buna göre, ortak, evrensel ve değişmez bir insan doğası vardır. Sosyal bilimlerin amacı da bu ortak insan doğasını keşfetmektir. Sosyal bilimlerde “hakikât”e, insanı, tarihsel ve kültürel varlık olarak incelemek yoluyla değil, belirli bir zaman ve mekâna ait çarpıtma ve ön yargılardan tarih üstü / tarih dışı bir insan doğası anlayışı formüle edilerek varılabilir (Hekman,1999:16). Doğanın yasaları keşfedilerek nasıl doğa kontrol altına alınabiliyorsa; insan doğası keşfedilerek, insan ve toplum da kontrol altına alınabilir. Böylece, tarih, kültür, gelenek vb. farklılıklarından koparılan insan ve toplumun evrensel birliği sağlanır. Evrensel hukuk ve evrensel toplumsal düzen kurmak mümkün olur. Bu nedenle birçok 19.yüzyıl düşünürü, Batı Avrupa’nın ulaştığı insani, toplumsal ve entelektüel seviyenin, insanlığın biricik zirvesini temsil ettiğini düşünür. Yeryüzündeki bütün toplumlar, bu gelişim çizgisini takip ederek aynı seviyeye gelebilirler. Bütün toplumlar için bu bir zorunluluktur. Bu nedenle Batı, siyasal olarak sömürgesi altındaki toplumlara, bu tür bir toplumsal gelişme için dinamizm sağlamaktadır.

Aydınlanma düşüncesinin diğer önemli bir etkisi de sosyal bilimlerde metodolojisi üzerinde görülür. Bu da pozitivist anlayışın sosyal bilimlere aynen aktarılması şeklinde gerçekleşir. Pozitivist yönetime dayalı toplumsal teoriye göre, toplumsal dünyanın doğal dünyadan her hangi bir farkı yoktur. Bu nedenle, toplumsal dünyayı açıklama modeli de doğal dünyayı açıklama modeli ile aynı olmalıdır. Buna göre, ister toplumsal ister doğal olsun, bütün bilimin amacı ampirik gözlemlerle kanıtlanabilir nitelikte olan genellemeler veya yasalar üretmektir. Bilimselliğin temeli, öne sürülen yasaların deneylerle, gözlemlerle sınanmasına bağlıdır. Sınanamayan veya doğrulanamayan düşünce biçimleri hangi düzeyde olursa olsun, “normatif” görüşler olmaktan ileri gidemedikleri için birer “

ideoloji” olarak kalmaya mahkûmdurlar (Sunar,1999:25). Doğa bilimlerinin ve Newton’cu mekaniğin gölgesinde kalan sosyal bilimler için katı nedensellik ve evrenselliği esas alan pozitivizm, bilginin en güvenilir yolu olarak kabul edilir. Böylece, insan ve toplumu incelemekle herhangi bir objeyi incelemek arasında fark gözetilmez. Bunun yanı sıra başlangıçta zayıf kalsa da başka bir metodolojik yaklaşım olan Anlayıcı ve Yorumlayıcı yaklaşımında sosyal bilimlerde geliştiği görülür.

Buna göre, sosyal bilim, insan davranışının anlaşılır bilimidir. Anlama ise aktörün, kendi davranışına verdiği anlamın anlaşılmasını içerir. Sosyal bilim için bilgi, bilim adamının gerçekliğe sorduğu sorulara bağlıdır. Tarih geliştikçe, değerler, düşünceler ve kültür değiştikçe yeni sorular sorma ihtiyacı ortaya çıkar. Böylece, anlayıcı, tarihsel ve kültürle ilgili olan bir sosyal bilim anlayışı ortaya çıkar (Aron,1994:348,349). Böylece anlama, başka varlıklar ya da doğayla değil, sadece insanla ilgilenen değer, ahlak ve kültür bilimlerine ilişkin bir metodoloji ortaya koyar. İnsan, kendi niyetlerini iç gözlemle anlayabilir. Başka insanların davranışlarının nedenlerini anlamak için ise niyetler açısından yorumlama yapılabilir (Weber, 2000:102). Dil, anlam, düşünce ve bilginin bağlam ve imkânı konusunda, tartışmalar devam etmektedir (Grayling, 2008). İnsan ve davranışı söz konusu olduğunda tek boyutlu nedensel bir açıklama söz konusu değildir. İnsan davranışı ardında birçok neden olabilir. Bir davranış, dinî, kültürel, ekonomik, geleneksel nedenlerle ortaya çıkmış olabilir. Bilim adamının görevi ise bunları ortaya çıkararak insan ve toplumla ilgili tutarlı analizler yapmaktır.

Günümüzde sosyal bilimler perspektifinden, aydınlanmacı insan ve bilim anlayışı ve bilimsel yöntem olarak pozitivizm, yoğun olarak eleştirilmektedir. Bu eleştiri sadece, pozitivizme yönelik değil modernitenin tüm vaatleri üzerinden yürümektedir. Günümüzde hala pozitivist bilime dayalı bir kültür egemendir. Ancak aydınlanmacı bilimin mitleri olarak kabul edilen doğayı insan gereksinimlerine uydurma, ilerleme, evrensel barış vb. kavramlar başarısızlık örneği olarak gösterilmektedir. Buna karşı öne sürülen eleştirilerin de modern bilimin mitleri kadar güçlü olduğu söylenebilir (Bilsel,2012:125). Bu nedenle birçok düşünür, insan bilimlerinde yeniden yapılandırma ihtiyacından ve sosyal bilimlerin krizinden bahsetmektedir. Sosyal bilimlerde daha çok, yerellik, kültür, farklılık, çoğulluk, görecelik ve otantiklik arayışı ön plana çıkmaktadır. Tek ve evrensel gerçeklik fikri kabul görmemektedir. Bilgi, insan – insan ve insan - doğa etkileşiminin bir sonucudur. İnsan, çok boyutlu bir varlık olduğu için, insan ve toplumla ilgili analizler de çok boyutlu olmak zorundadır. Bilginin yaratımında, insanın yüzyıllar öncesinden getirdiği din, kültür, gelenek gibi kendine has belirleyiciler dikkate alınmak zorundadır. Bu da insan bilimleri için tek bir bilme yönteminden bahsedilemeyeceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle insan ve davranışını nicelleştirerek analiz etmek, tek ve geçerli yaklaşım olamaz.

Hakikat ve bilgi, sosyolojik olarak inşa edilir ve toplumsal bağlamlara göre değişebilir. Tibetli bir keşiş için gerçek olan şey, Amerikalı bir iş adamı için gerçek olmayabilir. Suçlunun sahip olduğu bilgi, suçbilimcinin bilgisiyle aynı değildir. Spesifik gerçeklik ve bilgi kümeleşmeleri, spesifik sosyal bağlamlarla ilgilidir. Bilgi üretme sürecinde bu bağlamlar hesaba katılmalıdır (Berger ve Luckmann, 2008:5). Buradan hareketle, günümüz sosyal bilimlerinde yükselen bilim

paradigmasının, bilgi üretme sürecini, nesnel bir süreç olarak görmekten ziyade, dünyanın göreliliğini esas alan bir süreç olarak yaklaştığı görülmektedir. Buna göre sosyal olgular, sosyal davranışı belirleyen genel yasaları keşfetmek yoluyla değil, sosyal durumun kendine özgü boyutlarının ayrıştırılmasıyla anlaşılabilir. Açıklama, üzerinde araştırma yapılan olgunun kendisi ve diğer olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkların anlaşılmasıyla sınırlıdır(Yıldırım ve Şimşek,2000:9). Sosyal bilimci, sosyal gerçekliğin sabit biçimlerini değil, gündelik pratikler içindeki değişen özelliklerini, insanî ilişkiler içinde yeniden oluşan yapısını ve öznel yapıları yansımasını kavrayabilmek için olguları sayısal olarak toplamaktan başka yöntem ve tekniklere de gereksinim duyar. Araştırmacı, sosyal gerçekliği verili olarak ele almaz. Kültür, anlam ve dili merkezi önemde kavramlar olarak ele alır (Kümbetoğlu, 2008:28). Bunun sonucu olarak anlam ve yöntemde çoğulculuk ortaya çıkar. Tabiidir ki anlayıcı yaklaşımlar da çeşitli açılardan eleştirilmektedir. Pozitivist yaklaşım, bilim çevrelerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Ancak pozitivist bilim anlayışına her zamankinden daha fazla şüpheyle yaklaşılmakta, anlayıcı yaklaşımlar daha ön plana çıkmakta ve sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılması ihtiyacı daha fazla gündeme gelmektedir.

4.BATI'DA YAŞANAN BİLİMSEL GELİŞMELERİN DOĞU İSLAM DÜNYASINA ETKİSİ

Bilimsel ve toplumsal düzlemde Batı'da, Aydınlanma, Reform, pozitivist yaklaşımlar ve bunların toplumsal sonuçları tartışılırken Doğu İslam dünyasında 15. yüzyıllardan sonra bilimin hiçbir alanında ciddi bir gelişim görülmemektedir. Bilimde ciddi gelişim kaydedilmediği gibi Batı'da gerçekleşen bilimsel alandaki gelişmeler de

izlenememiştir. Doğu İslam Dünyası, Osmanlı ile temsil edilmektedir. Politik olarak zirvesini yaşayan bir toplumsal ve kültürel dünyanın, kendini sorgulama ve dünyadaki bilimsel gelişmeleri yakından takip etme ihtiyacı olmamıştır. Bu nedenle özellikle 17. yüzyıldan sonra sadece şerh ve haşiyelerle yetinilmiştir. Ancak politik ve askeri olarak hissedilir bir gerileme ortaya çıktıktan sonra eksik olanın ne olduğu sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulamaların hepsinde de sorun, İslam'ın daha iyi anlaşılması ve yaşanması noktasında çözülmeye çalışılır. Böylece klasik kaynaklara bir kez daha yönelinmiş, dolayısıyla şerh ve haşiyeye kültürü derinleşmiştir. Siyasal düzlemde ise mevcut gerileme, askeri alanlardaki düzenlemeler ve askeri teknolojilerin transferiyle çözülmeye çalışılmıştır. Batı'nın bilim ve teknoloji alanındaki bariz üstünlüğü kabul edildikten sonra Doğu toplumları olarak Batı'nın nelerini alıp nelerini alamayacağımız sorgulanmaya başlamıştır. Bu tartışmalar çerçevesinde Batı'nın her şeyini alabileceğimiz ya da ilmini alıp kültürünü alamayacağımız şeklinde düşünceler ortaya atılmıştır. Ancak 19.yüzyılın sonlarından itibaren Doğu ve İslam dünyası her anlamda bir çöküş yaşamıştır. Bu anlamda geleneksel bilim anlayışı mevcut toplumsal sorunları çözmek üzere kullanılamamış dahası geleneksel bilim kurumları da yapısal olarak çözülmüştür.

Bu duruma ek olarak İslam dünyasında siyasal çözümler nedeniyle de politik bağımsızlıklar kaybedilmiştir. Böyle bir toplumsal ve siyasal iklimde bilimin hiçbir alanında gelişme kat edilememiştir. Daha sonra modern siyasal devletçikler ortaya çıktığında modernleşme serüveni ile karşılaşmıştır. Batılı anlamda modernleşme bütün toplumların Batı Avrupa'yı taklit etmeleriyle mümkün olacaktır. Artık hedef, Batı Avrupa ülkeleri gibi olmaktır. Böylece İslam dünyasında modernleşme ve modern bilime karşı

tavırlar açısından üç tür reaksiyonun ortaya çıktığını söylemek mümkündür. İlk reaksiyon, Aydınlanmaya dayalı pozitif bilginin aynen transfer edilerek bütün siyasal ve toplumsal kurumların buna göre dizayn edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Buna göre yegâne bilim, pozitif bilimdir. Bütün toplum bu bilimin verilerine göre dizayn edilmelidir. Modernleşme denilen süreç, buna inanan elit bir sınıfın mühendislik hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda sosyal bilimlere önem verilmediği gibi somut çıktılara dayanmayan İlahiyat ve dini bilimlere de bilim gözüyle bakılmamıştır. Dini bilimler, modernleşme önünde en büyük engel olarak görülmüş ve hedef alınmıştır. Böylece pozitivist bir mantıkla toplumu modernleştirmeye çalışan ve kendi ürünleri olmayan bir kültürü topluma dayatan, toplumuna yabancı bir aydın sınıfı ortaya çıkmıştır.

Bu sınıfa alternatif olarak ortaya çıkan ikinci reaksiyon ise pozitivist bilim ile dini meşrulaştırmaya çalışanların oluşturduğu kesimdir. Buna göre ayet ve hadisler, pozitivist bilimin yeni keşfettikleri hakikatleri yüzyıllar öncesinden işaret etmektedirler. Dolayısıyla din, kendi toplumsal değerlerine yabancı olan aydınların yaptığı gibi mücadele edilmesi gereken bir alan değildir. Bu reaksiyon, pozitivist yöntemlerle bizzat bilgi üreten bir yaklaşım olmadığından sadece Batı'da üretilen bilimsel sonuçları dinle ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Bu yaklaşım, dini grupların içerisinde geldiği ve siyasete uzak olduğu için çok etkili olmamıştır.

Son reaksiyon ise modern bilimi büyük oranda reddetme ve klasik kaynakları ondan koruma çabası içerisinde olan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre ise bütün hakikat elimizdedir. Klasik kaynaklarımıza dönmek, gerçeğe ulaşmak için yeterlidir.

Bu anlamda Batı bilimi, kaynaklarımızla aramızda mesafe oluşturmakta ve inananların kafasını bulandırmaktadır. Bu nedenle ister doğa bilimleri ister sosyal bilimler olsun Batı biliminden uzak durmalıdır.

4.SONUÇ

İnsanın kendisi ve yaşadığı evrenle ilgili merakının bir sonucu olarak ortaya çıkan bilme etkinliği, hep var olmuştur. İnsan öncelikle zihinsel bir çaba olarak bilmedikleriyle ilgili nedensel açıklama yoluna gitmiştir. Bu nedenle, daha Antik dönemlerde, doğru bilgiye ulaşmak için kullanılacak akıl yürütmenin ilkeleri üzerinde durulmuş ve bilgi ile erdem arasında paralellikler kurulmuştur. İnsan olmanın ayırt edici özelliği olarak düşünme etkinliği gösterilmiştir. Neredeyse bütün toplumlarda insanlığın merakını giderme, olay ve olguları açıklama için ilk başvurdukları sistem, din olmuştur. Din, gerek Doğu İslam dünyasında gerekse Batı dünyasında toplumsal alanın her noktasında olduğu gibi bilim anlayışı ve bilimsel faaliyetler üzerinde de belirleyici olmuştur. Doğu İslam dünyası açısından 13.yüzyıla kadar bilimin bütün dallarında çok ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu dönemde din, önemli bir motivasyon aracıdır. Ancak özellikle 16.yüzyıldan sonra İslam dünyasında, bilimsel alanda ilerlemeden ziyade gerileme söz konusu olmuştur. Bunda birçok faktörün yanı sıra İslam toplumlarının artık her alanda mükemmele ulaştıkları zannı etkilidir.

Buna karşılık Batı dünyasında 15. yüzyıldan sonra yeniden Antik kökenlere dönüş ve evreni Kilise hakikatleri dışında yeniden okuma süreci başlamıştır. Böylece, Newton mekaniğinden hareketle,

din, tarih ve kültürden bağımsız bir bilme yöntemi hedeflenmiştir. Aydınlanma ile birlikte, akıl, olgu, evrensellik, mutlaklık gibi ilkelerle sınırları çizilen bilme yöntemi egemen hale gelmiştir. Doğa yasalarının keşfedilmesi ve doğanın insan kontrolüne girmesi, aynı şekilde insan ve toplumla ilgili bilimsel alanlarda da bu yöntemlerin kullanılması gerektiğini ortaya koymuştur. En azından birçok sosyal bilimci bunu savunmuştur. Ancak günümüz bilim dünyası, özellikle sosyal bilimler, Newton'dan ziyade Einsteinyan çizgide ilerlemektedir. Bu da göreliliği öne çıkarmakta ve böylece bilimdeki mutlaklık, doğruluk, tekçilik vb. kavramlar eskisi kadar güvenle sahiplenilmemektedir.

Başka bilme şekillerinin var olabileceği ve doğrunun tek olamayacağı ifade edilmektedir. Buna göre bilim, toplumsal bir etkinlik olarak, toplumu var eden her şeyin izlerini taşır. Bir toplumun doğrusu, başka bir toplum için doğru olmayabilir. Dolayısıyla gerçeklik, görecelidir. Kuşkusuz bunda Newton mekaniğinden Kuantum fiziğine geçilmesinin büyük payı vardır. Bu anlamda sosyal bilimlerde krizden, yeniden yapılandırılma zorunluluğundan bahsedilmekte ve bu düzlemde tartışmalar sürmektedir. Tüm bunlar, sosyal bilimlerin, sosyolojik bir bağlam içinde kalınarak yöntem ve gerçeklik üretmesini zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydın, M.(2010). **Bilgi Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul.
- Almod,İ.(2012).**İbni Arabi ve Derrida; Tasavvuf ve yapısöküm**,(Çev: K. Filiz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Aron, R.(1994).**Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**,(Çev: K. Alemdar),Bilgi Yayınları, İstanbul.
- Berger, L.P. ve Luckman, T. (2008).**Gerçekliğin Sosyal İnşası**, (Çev: V. S. Öğütle), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Bilsel, H. (2012). “Kültürün Toplumsal Simge Üretme Özelliği: Kalıcı ve Dönüştürücü Öğeler”,**Kültür Sosyolojisi**, (Ed: A. Ergur ve E. Gökalp), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını,Eskişehir.
- Cassier, E.(2000). “Aydınlanma Çağının Düşünme Biçimi”. Çev: Doğan Özlem. Toplum Bilim Aydınlanma Özel Sayısı(içinde).İstanbul: Bağlam Yayınları.37-49.
- Capra, F. (2014). **Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası**, (Çev: Mustafa Armağan), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Chalmers, A. (1997). **Bilim Dedikleri**, Vadi Yayınları, Ankara.
- Cottigham, J.(2003).**Akılcılık**,Doruk Yayıncılık, İstanbul.

- Çiğdem, A. (1997). **Akıl ve Toplumun Özgürleşimi; Jurgen Habermas ve Eleştirel Epistemoloji Üzerine Bir Çalışma**, Vadi Yayınları, Ankara.
- Çiğdem, A. (2003). **Aydınlanma Düşüncesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Demir, Ö. (2000). **Bilim Felsefesi**, Vadi Yayınları, Ankara.
- Fay, B. (2000). **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi; Çok kültürlü Bir yaklaşım**, (Çev: İ. Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Feyerabend, K. P. (1991). **Yönteme Hayır; Bir Anarşist Bilgi Kuramının Ana Hatları**, Ara Yayınları, İstanbul.
- Forti, A. (2004). "Modern Bilimin Doğuşu ve Düşünce Özgürlüğü" (Çev: M. Küçük), **Bilim ve İktidar**, (Ed: F. Mayor, A. Forti), TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- Foucault, M. (2011). **Özne ve İktidar**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gulbenkian Komisyonu (2003). **Sosyal Bilimleri Açın; Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor**, (Çev: Şirin Tekeli), Metis Yayınları, İstanbul.
- Grayling, A. C. (2008). **Wittgenstein; Düşüncenin Ustaları**, (Çev: Muhsin Yılmaz), Altın Kitaplar, İstanbul.
- Habermas, J. (2002). **Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü**, (Çev: T. Bora ve M. Sancar), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Heidegger, M. (1998). **Bilim Üzerine İki Ders**, (Çev: H. Hünler), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Hekman, S. (1999). **Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik**, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Jeanniere, A. (2000). "Modernite Nedir?" (Çev: N. Tural) **Modernite versus Postmodernite**, (Der: M. Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.
- Koyre, A. (2000). **Bilim Tarihi Yazıları I**, (Çev: K. Dinçer), Tübitak Yayınları, Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2000). **Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Neuman, W.L. (2013). **Toplumsal Araştırma Yöntemleri; Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I**, (Çev: S. Özge), Yayın Odası Yayınları, Ankara.
- Russel, B. (2000). **Sorgulayan Denemeler**, (Çev: N. Arık), TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- Sunar, İ. (1999). **Düşün ve Toplum**, Doruk Yayınları, Ankara.
- Şaylan, G. (2009). **Postmodernizm**, İmge Kitabevi, Ankara.

- Trigg, R.(2004). **Akılcılık ve Bilim; Bilim Herşeyi Açıklayabilir mi?**, (Çev: İ. Şener),İzdüşüm Yayınları, İstanbul.
- Weber, M.(2000). **Sosyoloji Yazıları** , (Çev: T. Parla), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H.(2000). **Sosyal Bilimlerde Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, C.(2015). **Bilim Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

